68.
koncertní
sezona
2023
2024

SMETANA 200 & DAVIES 80

Komorně v Besedním domě

3. abonentní koncert
Besední dům
18 a 19|4|2024

Filharmonie
Brno Philharmonic

ROK ČESKÉ HUDBY 2024

SMETANA 200

Program

BEDŘICH SMETANA
Má vlast, cyklus symfonických básní
v autorské úpravě pro klavír čtyřručně
Má vlast, a cycle of symphonic poems,
composer's arrangement for piano four hands

Vyšehrad | 14'
Vltava | 11'
Šárka | 10'

přestávka | 20'

Z českých luhů a hájů | 12'
Tábor | 13'
Blaník | 14'

Maki Namekawa klavír / piano
Dennis Russell Davies klavír / piano
Cori O'Lan vizualizace / visualizations

Obě poloviny koncertu budou uvozeny četbou z českých překladů knih Adalberta Stiftera *Vítek* (Witiko), resp. *Lesní poutník* (Der Waldgänger).
Both parts of the concert will be introduced by readings from the Czech translations of Adalbert Stifter's books *Witiko* and *Der Waldgänger* (The Forest Wanderer).

For a summary in English see the last pages of this brochure.

Smetana 200, Davies 80

Rok 2024 není jen Rokem české hudby a 200. výročím narození Bedřicha Smetany, ale také rokem, ve kterém své významné jubileum oslavil Dennis Russell Davies, šéfdirigent Filharmonie Brno. Pouhé dva, resp. tři dny po svých narozeninách, které připadly na 16. dubna, Dennis Russell Davies vystupuje se svou uměleckou i životní partnerkou Maki Namekawou v Besedním domě, aby společně – jako klavírní duo – vzdali hold zakladateli české národní hudby. Jejich provedení *Mé vlasti* ve Smetanově autorské transkripci pro klavír čtyřručně doprovází vizualizace Cori O'Lana.

Všechno nejlepší, Mistře Bedřichu Smetano!

Happy Birthday, Maestro Dennis Russell Davies!

Putování po „jeho" vlasti

Šéfdirigent Dennis Russell Davies si Smetanovu *Mou vlast* zamiloval. S brněnskými filharmoniky ji poprvé provedl v září 2021 v Janáčkově divadle na zahajovacím koncertě naší 66. sezony; letos bude její vybrané části dirigovat na festivalech v Grafeneggu (červenec) a Linci (září), kompletní cyklus znovu uvede na festivalu Lípa Musica (září).

Aby důkladněji nasál atmosféru prostředí, odkud vzešly mimohudební inspirační zdroje Smetanovy partitury, podnikl Dennis Russell Davies spolu s Maki Namekawou, Cori O'Lanem, ředitelkou Filharmonie Brno Marií Kučerovou, manažerem orchestru Pavlem Šindelářem a dalšími výpravu po „Smetanově vlasti české". Během tří červencových dní roku 2023 celá skupina putovala podél Vltavy od jejího pramene přes Lipno, Český Krumlov, Štěchovice až do Prahy, zastavila se v Táboře, vyšlápla na vrchol Blaníku („Kdo z dirigentů, kteří řídili *Mou vlast*, vyšel pěšky na Blaník, navíc v mém věku?" prohlásil prý šéfdirigent.), navštívila Smetanovu hrobku na Vyšehradském hřbitově. Notnou dávku inspirace poskytla účastníkům výpravy také zastávka v Horní Plané v rodném domě Adalberta Stiftera, který ve svých literárních dílech zachytil dobový i historický půvab tamější krajiny. Dojmy vstřebané během intenzivní poznávací cesty se nepochybně promítnou ve vlastním provedení klavírní verze *Mé vlasti* i v doprovodných vizualizacích.

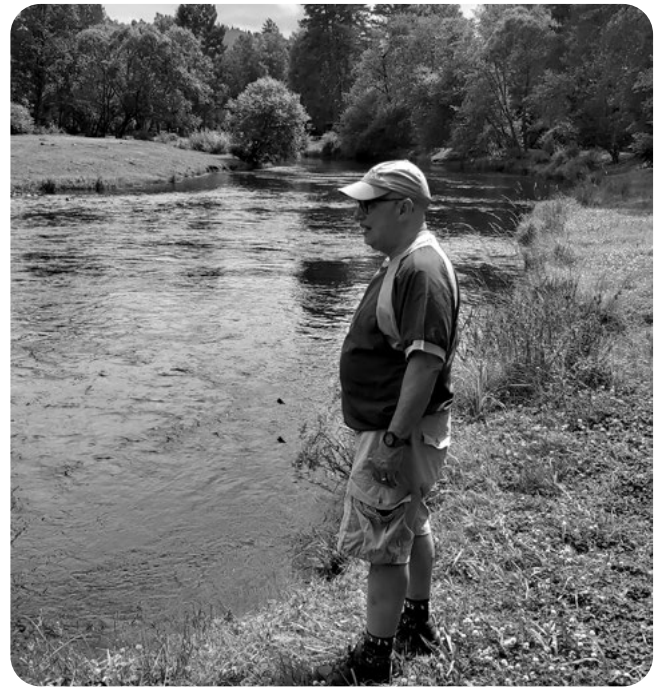

U Vltavy

U sochy blanického rytíře

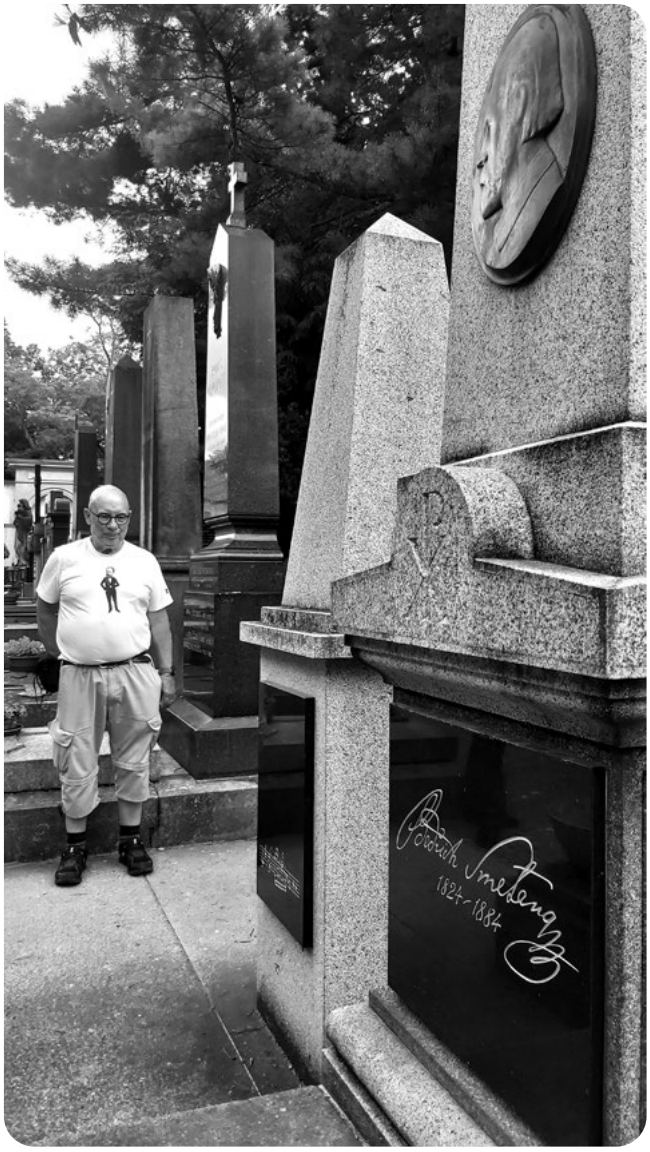

U hrobky Bedřicha Smetany. Foto Pavel Šindelář

Cori O'Lan o vizualizacích

Mé vizualizace k cyklu *Má vlast* jsou jednak pokusem o zachycení zvláštní nálady vyzařující ze čtyřruční verze a o vizuálně estetický doprovod, jednak uměleckým zkoumáním využití generativní umělé inteligence.

Všechny výjevy (s výjimkou několika historických kreseb k *Táboru*) byly vytvořeny pomocí programů umělé inteligence s využitím původních popisů skladeb od Smetany a Zeleného, popisů krajiny od Adalberta Stiftera, historických zpráv o procesu s Janem Husem v Kostnici a také rozhovorů o Smetanově hudbě s ChatGPT.

Z toho vyplývá, že všechny obrazy jsou zcela imaginární, jakkoli mohou působit realisticky; jsou to představy kolektivního kulturního úložiště, jimiž byly vycvičeny velké modely umělé inteligence naší doby a které jsou používány jako základ pro jejich generování, ať už se jedná o text nebo obrazy. Na naše vstupní data nereagují přesnými fakty, ale podobnostmi, někdy velmi stereotypními, jindy plnými fantazie, s dokonalými přeludy.

Tak jako Smetana ve své hudbě a popisech vyvolává vzpomínky na dávno minulé doby, oživuje mýty a idealizuje historii z pohledu své doby, jsou i tyto vizualizace založené na umělé inteligenci další iterační smyčkou neustálého přetváření a interpretace naší historie a kulturních identit.

V klavírní verzi obzvlášť získávají mnohé pasáže nostalgický, křehký charakter, sebevědomá národní hrdost 19. století ustupuje nejistotě, kde vlastně stojíme, a jak se chceme jako společnost a jednotlivci v současné době vymezovat.

Vltava

Vyšehrad. Vizualizace Cori O'Lan

Má vlast

Cyklus symfonických básní **Bedřicha Smetany** (1824–1884) se zastřešujícím názvem ***Má vlast*** je vrcholným a jedním z nejpopulárnějších orchestrálních děl české hudby období romantismu, „symfonickým evangeliem" (slovy skladatele Vítězslava Nováka), výjimečným i v mezinárodním kontextu.

Má vlast se nezjevila zničehonic; cesta k jejímu vzniku byla dlouhá, trnitá a takto se odvíjela nejen ve Smetanově tvorbě a na jeho životní pouti, ale také v souvislostech české hudební kultury.

Tuzemská symfonická tvorba druhé poloviny 19. století zaostávala za rozvojem tvorby operní. V roce 1862 byly sice v Praze provedeny Smetanovy symfonické básně *Richard III.* a *Valdštýnův tábor* a o dva roky později třetí báseň ze skladatelova tzv. švédského období *Hakon Jarl*, ovšem s minimální – navíc vesměs kritickou – odezvou. Svou roli jistě sehrála i absence tělesa, které by publiku poskytovalo možnost vychutnávat si zvuk velkého orchestru. To se změnilo teprve roku 1870 spojením orchestrů obou pražských divadel a zdá se, že to byl jeden z rozhodujících stimulů pro novou českou orchestrální tvorbu, která se ubírala dvěma směry: posilováním obrozeneckých myšlenek prostřednictvím programní symfonické básně (Wilhelm Mayer, František Zdeněk Skuherský, Zdenko Fibich, Bedřich Smetana) a rehabilitací symfonie (Antonín Dvořák).

Od konce roku 1872 se začaly objevovat zprávy o Smetanových plánech napsat cyklus básní s vlasteneckým nábojem: „dle nejdůležitějších momentů naší slávy a neštěstí našeho". Do souvislé práce se skladatel pustil roku 1874, v době, kdy si s ním nemilosrdně pohrál osud, jenž jej připravil o sluch. Smetanův tvůrčí duch se však navzdory této ráně, rovnající se v případě hudebníka katastrofě, ukázal být natolik silným, že v roce 1879 byl celý cyklus završen.

Náměty, jimiž se Smetana inspiroval, významně rezonovaly v povědomí české veřejnosti a jako všeobecně srozumitelné symboly hrály důležitou úlohu v národně sebeuvědomovacím procesu. Byly to náměty povahy mytologické (*Šárka*, *Blaník*), historické (*Vyšehrad*, *Tábor*) a přírodní (*Vltava*, *Z českých luhů a hájů*), k nimž nebylo zapotřebí jakýchkoli komentářů. „Ostatně jest každému posluchači dovoleno, aby se přenechal své fantazii a si k tomu přibásnil, co chce, dle chuti," nechal se slyšet Smetana. Jeho verbální popisy mimohudebních motivů vznikly až dodatečně na nátlak nakladatele a posluchačů, dožadujících se konkrétních obsahových souvislostí.

Tím nejpodstatnějším tak zůstává hudba samotná – dokonalá ve své proporčnosti, srozumitelná, výrazná, co se hudebních témat a jejich rozvíjení týče, instrumentačně nápaditá –, ovšemže však neoddělitelná od svého poselství, které je neseno jejím programem. Šťastné propojení poetických námětů, představ a svrchovaného kompozičního mistrovství dosáhlo v *Mé vlasti* nejvyšší mety. Hudba se tu vzpírá popisnosti a každý pokus o její slovní postižení – včetně autorských komentářů – působí naivně.

Jednou z nápadných linií cyklu je ustavičná konfrontace minulosti s přítomností: v každé ze tří po sobě následujících dvojic symfonických básní je historický námět první skladby (*Vyšehrad*, *Šárka*, *Tábor*) následován výjevem ze „současnosti" ve skladbě druhé – ať už v podobě líčení české krajiny (*Vltava*, *Z českých luhů a hájů*), nebo zářivé perspektivy české budoucnosti (*Blaník*). Soudržnost cyklu je posilována i hudebně-myšlenkovými souvislostmi: majestátně exponovaným motivem *Vyšehradu* v závěru *Vltavy* a v kulminaci *Blaníku* či tematickou spřízněností dvou posledních básní, jejichž hlavním tématem je melodie husitské písně *Kdož sú boží bojovníci*.

Má vlast byla zpočátku vnímána jako volná řada skladeb; jako kompaktní cyklus se prosadila teprve postupem času. Sám Smetana si byl vědom její umělecké a symbolické výjimečnosti; přál si, aby – podobně jako *Libuše* – zněla jen při mimořádných slavnostních příležitostech. První souborné provedení, které se uskutečnilo 5. listopadu 1882 na pražském Žofíně, obstaral – pod taktovkou Adolfa Čecha a za přítomnosti autora – „orkestr král. zemsk. českého divadla valně rozšířen pány členy filharmonie a četnými ochotníky". Podruhé kompletní dílo zaznělo 12. května 1887, v den třetího výročí Smetanova úmrtí (odsud jistě plyne pozdější myšlenka pravidelného uvádění cyklu na zahájení Pražského jara). Častějších provedení se pak *Má vlast* dočkala se založením České filharmonie (1896), která již také mohla plně dostát interpretačním nárokům Smetanovy partitury. Dnes je cyklus nezbytnou součástí repertoáru a „vývozním artiklem" všech českých symfonických orchestrů.

Bezprostředně po dokončení *Mé vlasti* Smetana vyhotovil **transkripce** všech šesti skladeb cyklu **pro čtyřruční klavír**. Jako zdatný klavírista dokázal z orchestrálních partitur vytvořit životaschopný pandán symfonické verzi, který dalece přesahuje parametry běžného klavírního výtahu. Virtuózní úprava má všechny předpoklady k tomu, aby obstála i na koncertním pódiu a zanechala v posluchačích plnohodnotný zážitek.

Vítězslav Mikeš

O účinkujících

Maki Namekawa je mezi současnými klavíristy výraznou postavou, předkládající publiku soudobou hudbu světových autorů, ačkoli „doma" se cítí být i v klasickém repertoáru. Jako sólistka a komorní hráčka pravidelně vystupuje na prestižních pódiích jako Suntory Hall v Tokiu, Carnegie Hall a Lincoln Center v New Yorku, Davies Symphony Hall v San Francisku, Barbican Center a Cadogan Hall v Londýně, Cité de la Musique v Paříži, Pařížská filharmonie, Concertgebouw v Amsterdamu nebo vídeňský Musikverein a na festivalech v Salcburku (Salzburger Festspiele), Linci (Ars Electronica), Berlíně (Musik Biennale), Stuttgartu (Eclat), Porúří (Klavier-Festival Ruhr) či Rheingau.

V roce 2013 na festivalu v australském Perthu uvedla ve světové premiéře kompletní cyklus 20 etud pro sólový klavír Philipa Glasse za účasti skladatele a následně s tímto cyklem objela celý svět – vystoupila s ním ve Spojených státech, Mexiku, Brazílii, Irsku, Skotsku, na Islandu, ve Švédsku, Finsku, Dánsku, na Slovensku, v Polsku, Německu a Japonsku. Její nahrávka s Glassovými etudami vyšla na 2CD v péči firmy Orange Mountain Music v roce 2014, dosáhla prvního místa v žebříčku iTunes Classic a byla oceněna časopisem BBC Music Magazine v kategoriích „Provedení" a „Nahrávka". V září 2017 Maki Namekawa uvedla cyklus Glassových etud poprvé v Rakousku, a to na festivalu Ars Electronica s vizualizacemi Cori O'lana (projekt nesl název *Pianographique*). Na témže festivalu v září 2018 premiérovala klavírní verzi Glassovy hudby k filmu *Mishima: A Life in Four Chapters*, kterou pro ni upravil Michael Riesman a za jejíž nahrávku obdržela cenu Pasticcio rakouského rozhlasu Ö1 (českou premiéru *Mishima Concerto* provede na abonentním koncertě Filharmonie Brno v květnu 2025). Stejnou cenu získalo roku 2019 také album *Sunrise Falling* s hudbou Isanga Yuna, na němž se Maki Namekawa podílela nahrávkou skladby *Interludium A*. V roce 2019 uvedla v Porúří ve světové premiéře pro ni složenou *Klavírní sonátu* Philipa Glasse, kterou společně objednaly Klavier-Festival Ruhr, Philharmonie de Paris a Ars Electronica.

Maki Namekawa vystudovala klavír na konzervatoři v Kunitachi–Tokiu u Mikia Ikezawy a Henriette Puig-Rogetové. V roce 1994 získala Cenu Leonida Kreutzera. Od roku 1995 pokračovala ve studiích u Wernera Genuita a Kayi Hanové na Vysoké škole hudební v Karlsruhe, kde absolvovala s vyznamenáním. Svou hru si dále zdokonalovala u Edith Picht-Axenfeldové (klasicko-romantický repertoár), Györgye Kurtága, Pierre-Laurenta Aimarda, Stefana Litwina a Florenta Boffarda (soudobá hudba).
Více na www.makinamekawa.com

Dennis Russell Davies (1944) se narodil ve městě Toledo v Ohiu a vystudoval proslulou newyorskou Juilliard School. Soustavně dirigovat začal jako hudební ředitel komorního orchestru v Saint Paulu v Minnesotě (1972–1980), v letech 1977–2002 byl také šéfdirigentem newyorského Orchestru amerických skladatelů a v letech 1991 až 1996 hudebním ředitelem Brooklynské filharmonie. Od roku 1980 trvale žije v Evropě, a to nejprve v Německu jako hudební ředitel Stuttgartské státní opery (1980–1987), šéfdirigent orchestru Beethovenhalle v Bonnu, hudební ředitel Bonnské opery a Beethovenova festivalu (1987–1995). Se Stuttgartským komorním orchestrem nasnímal jako jeho šéf (1995–2006) na CD komplet 107 Haydnových symfonií. Během následujícího trvalého pobytu v Rakousku byl (od roku 1997) profesorem dirigování na salcburském Mozarteu a šéfdirigentem Symfonického orchestru Vídeňského rozhlasu, roku 2002 se stal (na patnáct let) šéfdirigentem Brucknerova orchestru a ředitelem opery Zemského divadla v Linci; tam mu byl také v roce 2014 udělen titul Generálního hudebního ředitele. V letech 2009–2016 měl též úvazek šéfdirigenta symfonického orchestru v Basileji.

Mezinárodní kritika označuje Daviese za odvážného interpreta klasického (!) repertoáru, jejž nezanedbává při svém poučeném zájmu o novou a nejnovější tvorbu, živeném trvalou spoluprací a osobními vztahy s význačnými soudobými tvůrci; mezi ně patří (nebo patřili) Luciano Berio, William Bolcom, John Cage, Philip Glass, Heinz Winbeck, Aaron Copland, Lou Harrison, Laurie Anderson, Arvo Pärt, Hans Werner Henze, Kurt Schwertsik, Thomas Larcher, Balduin Sulzer a Manfred Trojahn. Jako dirigent nebo klavírista (nebo obojí současně) vydal Davies víc než 80 hojně oceňovaných snímků: mj. kompletní symfonie Brucknerovy, Haydnovy, Honeggerovy a Glassovy.

V roce 2009 byl Dennis Russell Davies zvolen za člena Americké akademie umění a věd, v roce 2014 jej francouzské ministerstvo kultury jmenovalo komandérem Řádu umění a literatury a v roce 2017 obdržel od rakouské vlády Rakouský čestný kříž za vědu a umění I. stupně. Od sezony 2018/2019 stojí v čele Filharmonie Brno jako její šéfdirigent a umělecký ředitel. Od podzimu 2020 je i šéfdirigentem rozhlasového orchestru MDR v Lipsku a hostujícím profesorem na Janáčkově akademii múzických umění v Brně.
Více na www.dennisrusselldavies.com

Klavírní duo Namekawa – Davies

Maki Namekawa a její manžel, dirigent Dennis Russell Davies, založili v roce 2005 klavírní duo, které pravidelně vystupuje na prestižních pódiích a festivalech v Evropě a Severní Americe. Pro toto duo vznikla řada děl, z nichž se k těm nejzávažnějším řadí *Four Movements for Two Pianos* Philipa Glasse, *Two Movements for Four Pianos* (společně s Katiou a Marielle Labèqueovými) téhož autora nebo *China West Suite* Chen Yi; všechna uvedená díla objednal Klavier-Festival Ruhr, na kterém v roce 2017 Maki Namekawa, Dennis Russell Davies a Philip Glass obdrželi cenu. Duo má na svém kontě několik ceněných nahrávek na CD, např. album *American Piano Music* s díly Leonarda Bernsteina, Aarona Coplanda a Philipa Glasse, dále Mozartovu *Kouzelnou flétnu*, Beethovenova *Fidelia*, Haydnova oratoria *Roční doby* a *Stvoření* (obě opery a obě oratoria v transkripci Alexandra Zemlinského pro čtyřruční klavír), tři balety Igora Stravinského skladatelem upravené pro čtyřruční klavír či *Symfonii č. 4* Dmitrije Šostakoviče v autorově úpravě pro dva klavíry, kterou oba protagonisté natočili teprve jako druhé klavírní duo na světě.

Cori O'Lan

Cori O'Lan pracuje od konce 80. let na hranici umění a technologie. Jeho poslední práce se zaměřuje na živé, počítačem generované vizualizace orchestrální a klavírní hudby. Během dlouholeté spolupráce (od roku 2013) s Ars Electronica Futurelab a dirigentem Dennisem Russellem Daviesem vyvinul jedinečný styl „doprovodných vizualizací", jenž vytváří vizuální interpretaci hudby v reálném čase. V této doprovodné vizualizaci je každý jednotlivý grafický prvek odvozen přímo z akustického materiálu, tj. z kvalit znějící hudby. Svými metodami se Cori O'Lan snaží vyhýbat bezprostřednímu mechanickému překladu zvuku do obrazu. Místo toho usiluje vytvořit živou, organickou vizuální entitu, která má svou vlastní povahu a chování. Projekty vizuálních koncertů byly provedeny v New Yorku, Los Angeles, Tokiu, Ósace, Abú Dhabí, Bruselu a samozřejmě v Ars Electronica v Linci.

Summary

Smetana at 200, Davies at 80

2024 is not just a Year of Czech Music and the 200th anniversary of Bedřich Smetana's birth, but also the year in which Dennis Russell Davies, the chief conductor of Filharmonie Brno, celebrates a major anniversary. Two (and three) days after his birthday, which falls on 16 April, Davies and his artistic and life partner Maki Namekawa will appear at Besední dům to pay tribute together – as a piano duo – to the founder of Czech national music. Their performance of *Má vlast* will be accompanied by Cori O'Lan's visualizations. Happy Birthday, Maestros Bedřich Smetana and Dennis Russell Davies!

***Má vlast* for 20 fingers**

The cycle of symphonic poems by Bedřich Smetana (1824–1884), with its overarching title *Má vlast*, or *My Country*, is the supreme, as well as the most popular, orchestral work of Czech music of the Romantic period. Immediately after he completed it, Smetana created transcriptions for piano four-hands of all six pieces in the cycle. Being a competent pianist himself, he was able to recast his orchestral scores into viable counterparts to the symphonic versions, which go way beyond a mere piano reduction. Smetana's virtuoso arrangements are fully able to stand on their own on the concert stage, and leave nothing wanting in terms of audience experience.

Piano duo Namekawa-Davies

In 2005, Maki Namekawa and her husband, the conductor Dennis Russell Davies (currently the chief conductor of Filharmonie Brno), founded a piano duo that regularly appears on prestigious concert stages and festivals in Europe and North America. A number of works have been written for them, of which the weightiest include Philip Glass's *Four Movements for Two Pianos* and *Two Movements for Four Pianos* (together with Katia and Marielle Labèque) and Chen Yi's *China West Suite*. The duo have released several award-winning CDs, such as *American Piano Music* featuring Leonard Bernstein, Aaron Copland and Philip Glass; Mozart's *Magic Flute*, Beethoven's *Fidelio*, and Haydn's *Seasons* and *Creation* (both operas and both oratorios transcribed for piano four-hands by Alexander Zemlinsky), three Stravinsky ballets arranged for piano four-hands by the composer and Dmitri Shostakovich's *Symphony No. 4*, also transcribed by the composer. Namekawa and Davies were only the second piano duo in the world to record this arrangement of the last-mentioned work.

Cori O'Lan

Since the late 1980s, Cori O'Lan has been working on the frontier between art and technology. His most recent work comprises live, computer generated visualisations of orchestral and piano music. Over many years of collaboration with Ars Electronica Futurelab and the

conductor Dennis Russell Davies – since 2013 – he has developed a unique style of "accompanying visualisations" that present a visual interpretation of the music in real time. In the resulting visual display, each individual graphic element is derived directly from the acoustic material, that is, the qualities of the sounding music. With his methods, Cori O'Lan seeks to eschew an immediate, mechanical translation of sound into image, aiming to create a living, organic visual entity with its own character and behaviour. The artist's visual concerts have been performed at venues in New York City, Los Angeles, Tokyo, Osaka, Abu Dhabi, Brussels and, of course, at Ars Electronica in Linz.

Vítězslav Mikeš
translated by Štěpán Kaňa

Cori O'Lan about visualizations

My visualizations for *Má vlast* are both an attempt to capture the special atmosphere emanating from the four-handed version and to provide a visually aesthetic accompaniment, as well as an artistic exploration of the use of generative artificial intelligence.

All images (with the exception of a few historical drawings for *Tábor*) were created with AI programs, using the original piece descriptions by Smetana and Zelený, landscape descriptions by Adalbert Stifter, historical accounts of the trial against Jan Huss in Constance, as well as conversations about Smetana's music with ChatGPT.

This means that all images are entirely imaginary, no matter how realistic they may often appear; they are the imagination of the collective cultural repository with which the large AI models of our time have been trained and which they use as the basis for their generations, whether its text or images. They don't respond to our input with accurate facts but with similarities, sometimes very stereotypic sometimes full of fantasy, with virtuous hallucinations.

Just as Smetana evokes memories of a long-gone era in his music and descriptions, reviving myths and idealizations of history from the perspective of his time, this AI-based visualizations are another iteration loop of this ever-necessary reinvention and interpretation of our history and cultural identities.

Especially in the piano version, many passages acquire a nostalgic, fragile character, and the self-assured national pride of the 19th century gives way to uncertainty about where we actually stand, how we want to define ourselves as societies and individuals in the current time.

Prosíme posluchače, aby zaujali svá místa včas a vypnuli své mobilní telefony.
Změna programu a účinkujících vyhrazena.

Za podporu a spolupráci děkujeme

Vydala Filharmonie Brno v roce 2024
text Vítězslav Mikeš
sazba Ingrid Králíková
produkce Point CZ
redakční uzávěrka 17|4|2024

Filharmonie Brno, příspěvková organizace
Komenského náměstí 534/8, 602 00 Brno, ✆ +420 539 092 801
www.filharmonie-brno.cz, www.salprobrno.cz

Statutární město Brno finančně podporuje Filharmonii Brno.
Vybrané koncerty se konají za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky a Jihomoravského kraje.

filharmonie-brno.cz
salprobrno.cz